

ПРОБЛЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИPROBLEMS OF INDEPENDENT WORK
OF STUDENTS OF MODERN HIGHER SCHOOL

Автори статті розглядають думку методистів про проблеми самостійної роботи студентів. Відзначається прагнення підвищити ефективність навчального процесу, що вимагає пошуку нових шляхів, які мають сприяти більш якісному засвоєнню навчального матеріалу та формуванню у студентів необхідних умінь і навичок.

Збільшення обсягу самостійної роботи, частка якої при кредитно-модульному навчанні становить понад 50%, підвищення її значення тягне за собою реорганізацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, створення умов для розвитку і самореалізації кожного студента і, насамперед, для формування у нього вміння вчитися самостійно. У зв'язку з цим назріла необхідність зміни змісту самостійної роботи, подальшого вивчення її різних аспектів і підходів до цієї проблеми, в т. ч. при навчанні іноземних студентів.

Автори підтримують думку науковців, які розглядають самостійну роботу як різновид діяльності в навчальних умовах, модель якої включає в себе такі елементи: взаємодію студента, викладача і предмета вивчення, оволодіння навичками й уміннями в різних умовах (в аудиторії та вдома), характер управління, зовнішній і внутрішній контроль (самоконтроль) за навчальною діяльністю, виконаний із різним ступенем самостійності.

У цьому процесі вітається включення самого студента в активну навчальну діяльність. Розглядаються питання організації самостійної роботи, зв'язку її цілей і результатів. Рекомендовано будити у студенті інтерес до знань, керуючись внутрішніми процесами, які зможуть дати потрібний результат.

З метою досягнення цілей навчального процесу відзначається необхідність правильної технології організації самостійної роботи студентів, яка повинна бути поетапною й обґрунтованою. Для ефективного здійснення цього виду діяльності необхідні готовність професорсько-викладацького складу, якісна навчально-методична та відповідна нормативно-правова база. На думку авторів, самостійна робота може бути правильно організована лише за умови, якщо вона дійсно є органічною частиною системи навчання студентів у вищій школі та здійснюватиметься за допомогою спільного зі студентом пошуку особистісно значущого для нього сенсу нової діяльності.

Ключові слова: творчі здібності, саморегуляція діяльності, активізація лек-

сики, структура тексту, рефлексивний контроль.

The authors of the article consider the point of view of Methodists on the problems of independent work of students. There is a desire to improve the efficiency of the educational process, which requires the search for new ways that should contribute to a better assimilation of educational material and the formation of students' necessary skills.

The increase in the volume of independent work, the share of which in credit-module training is more than 50%, the increase in its value entails the reorganization of the educational process in higher education institutions, creating conditions for the development and self-realization of each student and, above all, for the formation of his ability to learn independently. In this regard, there is a need to change the content of independent work, further study of its various aspects and approaches to this problem, including when teaching foreign students

The authors support the view of scientists who are considering independent work as an activity in educational terms, the model which includes the following elements: the interaction of student, teacher and subject of study, mastery of skills and abilities in various environments (in the classroom and at home), the nature of management, external and internal control (self-control) for training activities conducted with varying degrees of autonomy.

In this process, the inclusion of the student in active learning activities is encouraged. The questions of organization of independent work, connection of its goals and results are considered. It is recommended to arouse the student's interest in knowledge, guided by internal processes that can give the desired result.

In order to achieve the goals of the educational process, there is a need for correct technology for organizing independent work of students, which should be phased and justified. For effective implementation of this type of activity, the readiness of the teaching staff, high-quality educational and methodological and appropriate legal framework are necessary. According to the authors, independent work can be properly organized only if it is really an organic part of the system of teaching students in higher education and will be carried out with the help of a joint search with the student for a personally significant meaning of the new activity.

Key words: creative abilities, self-regulation of activity, vocabulary activation, text structure, reflexive control.

УДК 37.026

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-2-6>

Золотарьова І.М.,

канд. психол. наук,

доцент кафедри мовної підготовки,
педагогіки та психології

Харківського національного

університету міського господарства

імені О.М. Бекетова

Пономарьов О.С.,

старший викладач кафедри

гуманітарних наук

Національного фармацевтичного

університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні, коли у практику роботи освітніх установ остаточно впроваджені положення Болонської угоди, провідною формою навчального процесу стала самостійна робота студентів. Нові підходи в освіті істотно змінили роль студента в навчальному процесі: поряд із передачею знань від викладача до студента передбачається включення

самого студента в активну навчальну діяльність. Самостійна робота студентів відіграє важливу роль у вирішенні цього завдання.

Прагнення підвищити ефективність навчального процесу, скоротити період адаптації студентів до навчання у виші вимагає пошуку нових шляхів, які мають сприяти більш якісному засвоєнню навчального матеріалу та формуванню умінь і

навичок майбутньої професійної діяльності, а саме: відбір і побудова навчально-методичної літератури, організація самостійної роботи студентів, об'єктивний контроль знань і формування психологічного клімату в колективі.

Збільшення обсягу самостійної роботи, частка якої при кредитно-модульному навчанні становить вже понад 50%, підвищення її значення потребують реорганізації навчального процесу у вишах, створення умов для розвитку і самореалізації кожного студента і, насамперед, для формування у нього вміння вчитися самостійно. У зв'язку з цим назріла необхідність зміни змісту самостійної роботи, подальшого вивчення її різних аспектів і підходів до цієї проблеми, в т. ч. при навчанні іноземних студентів.

Практика мовної підготовки іноземних студентів показує, що багато з них не готові стати суб'єктами навчального процесу, що, у свою чергу, не дозволяє їм швидко й активно включитися в навчальну діяльність. Усе це свідчить про актуальність і важливість формування у студентів-іноземців готовності до раціонального й ефективного здійснення самостійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні підходи в розумінні самостійної роботи студентів. Деякі методисти вважають, що самостійна робота – це цілеспрямована пізнавальна діяльність студента з отримання інформації, а також із перетворення її на знання. У такому розумінні це все те, що студент робить сам. Інші розглядають самостійну роботу як вид занять, у ході яких студент набуває і вдосконалює свої знання, керуючись методичною літературою або спеціальними вказівками викладача. Це і підготовка до практичних занять, і більш глибоке вивчення окремих тем і вивчення тих питань і проблем, які не розглядалися на заняттях.

На думку І.О. Зимньої, самостійна робота «может быть определена как целенаправленная, внутренне мотивированная, структурированная самим субъектом в совокупности выполняемых действий и корригируемая им по процессу и результату деятельность. Ее выполнение требует достаточно высокого уровня самосознания <...> самодисциплины, личной ответственности, доставляет ученику удовлетворение как процесс самовершенствования и самопознания» [2, с. 255].

Ми підтримуємо думку авторів, які розглядають самостійну роботу як різновид діяльності в навчальних умовах [3, с. 3]. Модель самостійної навчальної діяльності студента включає в себе такі елементи: взаємодію студента, викладача і предмету вивчення, оволодіння навичками й уміннями в різних умовах (в аудиторії та вдома), характер управління, зовнішній і внутрішній контроль (самоконтроль) за навчальною діяльністю, виконаний із різним ступенем самостійності.

Мета статті – визначити функції самостійної роботи, розкрити роль і проблеми організації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння цілей навчання у викладанні української (російської) мови як іноземної включає в себе комунікативні, освітні та виховні цілі. Комунікативні цілі спрямовані на використання мови як засобу спілкування. Освітні – на підвищення рівня володіння предметом і загального рівня учнів, оскільки у процесі вивчення іноземної мови, у цьому разі російської, студенти не лише вчать розуміти і говорити цією мовою, але також вчать робити узагальнення, лінгвістичний аналіз, розвивають професійну ерудицію. Виховні цілі сприяють підвищенню інтересу до країни мови, що вивчається, формуванню творчої особистості. Провідна роль, безумовно, належить комунікативним цілям, на основі яких досягаються інші цілі.

Організуючи самостійну роботу, викладач може зіткнутися із ситуацією, коли студент, отримавши завдання й інтерпретувачи його по-своєму, «перевизначав» цілі й отримав інший результат [3, с. 20]. Наприклад, викладач дав студенту завдання написати реферат статті, а студент вважав, що головним є переказ змісту цієї статті. Мета викладача, на відміну від мети студента, не була досягнута. Змінюється зазвичай і мета, якої студент не може досягти, коли способи, необхідні для досягнення цієї мети, недостатньо розвинені. У цьому прикладі написання реферату вимагає певних знань і навичок, які студент не засвоїв.

Слід особливо підкреслити, що сьогодні, коли дуже широко застосовуються новітні електронні інформаційні джерела, зокрема комп'ютерні навчальні програми та мережа Internet, необхідно максимально обережно ставитися до т. зв. «банків рефератів», які вони пропонують. Здебільшого такі реферати мають низьку якість, містять суперечливі висновки, безліч фактичних, логічних, стилістичних, граматичних помилок. Саме через це студенти повинні відповідально ставитися до використання подібної інформації та ретельно перевіряти її за допомогою інших, більш авторитетних джерел. Крім того, подібні реферати не оформлені відповідним чином і не витримані структурно. Саме через це механічне використання готових рефератів неприпустиме, не може вважатися повноцінною самостійною роботою, не приводить до позитивних навчальних результатів і не дає права студенту претендувати на високу оцінку [5, с. 8].

Зміст мети пов'язаний із результатами, які можна розділити на «репродуктивні» та «творчі». Отримання репродуктивного результату не може виступати як основна мета діяльності, хоча на початкових етапах навчання іноземних учнів мови

важливими виявляються самостійні завдання граматико-лексичного характеру, спрямовані на відпрацювання форм і активізацію лексики.

Кінцева мета – отримання творчого результату. Наведемо такий приклад. У викладанні мови іноземцям дуже важливим є такий вид роботи, як домашнє читання. Добре організоване домашнє читання включає в себе і попередні читання, і наступні за читанням завдання. У передтекстових завданнях для слабо підготовлених груп головна увага приділяється виявленню мовних опор, що сприяють розумінню найважливішої інформації тексту. У «сильних» групах вивчаються особливості тексту, його розуміння і т. д. Засвоївши лексико-граматичні особливості тексту, добре зрозумівши його зміст, студенти будують власні висловлювання, що і було потрібно для отримання творчого результату.

Способи самостійної роботи різноманітні, і серед них велике значення мають способи читання тексту. Більшість наукових текстів, як відомо, зводиться до трьох видів: пояснювальні, описові, оповідальні. Кожному виду тексту властива своя структура, розуміння якої необхідно для кращого засвоєння матеріалу. Найбільш ефективним прийомом самостійної роботи з текстом є складання схеми тексту, а не традиційних планів або конспектів. Складання схеми тексту призводить до більш точного сприйняття його змісту, тому що вимагає знаходження смислових зв'язків між частинами. А при складанні плану студент не працює над смисловими зв'язками між окремими частинами тексту, а тільки «стискає» їх до назви пункту або конспектує речення.

У методично організованому курсі кожному аудиторному завданню відповідає завдання для самостійної роботи. Співмірність аудиторних і позааудиторних завдань може бути різною, це залежить від цілей занять і курсу загалом. Наприклад:

– семантизація незнайомої лексики за словником (самостійне завдання), читання і смисловий аналіз тексту (аудиторне завдання);

– аналіз і пояснення нової граматичної форми, первинне закріплення матеріалу в питально-відповідних вправах (аудиторне завдання); питально-відповідні та підставні вправи на тренування форм (самостійна робота).

Необхідно розрізнати два основні види самостійної роботи студентів: довгострокову і поточну. Довгострокова самостійна робота спрямована на досягнення спільної мети (наприклад, навчитися писати реферативний огляд наукових текстів) і здійснюється протягом тривалого часу (від декількох тижнів до декількох років). Поточна самостійна робота тісно пов'язана з аудиторною і виступає як її органічне продовження.

Навчальний процес повинен включати в себе як довгострокову самостійну роботу, так і поточну.

Поточна самостійна робота, будучи як передумовою, так і продовженням аудиторної роботи, спрямована на вирішення окремих проблем, поставлених в аудиторії. Наприклад, написання реферату-огляду – довгострокова самостійна робота; виконання лексико-граматичних вправ, читання, переказ текстів, складання планів, схем і т. д. – поточна самостійна робота.

Кожне самостійне завдання має бути перевірене. Контроль виконує дві функції: коригувальну і стимулюючу. Коригувальна функція полягає у виправленні помилок діяльності, у зміні діяльності в оптимальний бік. Стимулююча функція полягає в тому, що очікування контролю – це спонукання до діяльності.

Виділяють два види контролю: «за процесом» і «за результатом» [1, с. 41]. У першому випадку діяльність студента порівнюється з деяким еталоном, що у самостійній роботі не завжди адекватне контрольованому явищу. Еталоном можна охопити найбільш рутинні форми самостійної роботи, але не індивідуальні особистості студента, динаміку мотивів, цілей.

Контроль «за результатом» передбачає свободу в процесі діяльності, а предметом контролю є результат (ступінь правильності, трудомісткості, обсяг). Цей вид контролю має свої недоліки: 1) немає можливості виправити результат; 2) не вказується, де стався збій. Адаже навіть правильний результат, отриманий занадто довгим шляхом, повинен бути скоригований. У контролі «за результатом» це відсутнє.

Оптимальним для самостійної роботи є рефлексивний контроль, який здійснюється у формі обміну думками між студентом і викладачем у рівноправному діалозі. Студент розповідає про шляхи пошуку та рішення, а викладач має можливість скоригувати «рух» студента. Рефлексивний контроль ніби поєднує контроль «по процесу» і контроль «за результатом», сприяючи тому, що в самому процесі діяльності у студента з'являється можливість акцентувати свою увагу на способах діяльності. Згодом увага до способів діяльності, що спонукається очікуванням контролю-діалогу, призводить до самоконтролю за своєю діяльністю.

Наприклад, на самостійну роботу виноситься написання реферату-огляду. Перший етап роботи – читання текстів, запропонованих викладачем, на підставі яких буде створюватися реферат-огляд. Другий – складання схем текстів і складання плану реферату за допомогою наявних схем. Третій – написання реферату-огляду за планом. Рефлексивний контроль дає можливість викладачеві перевірити не тільки розуміння структури текстів, які будуть представлені у вигляді схем, але й те, за допомогою яких мовних засобів окремі частини з'єдналися в єдине ціле, а також

направити студента на висловлювання власних думок із цієї проблеми.

При організації самостійної роботи студентів, як показує наш досвід, викладачі найчастіше стикаються з труднощами, які не мають прямого відношення до навчальної діяльності, але суттєво впливають на неї. До них можна віднести: 1) відсутність досвіду самостійності у студентів, невміння розподіляти свій час, складати план першочергових справ; 2) відсутність у студентів вольових зусиль.

Технологія організації самостійної роботи студентів повинна бути поетапною й обґрунтованою. Для ефективного здійснення цього виду діяльності необхідні готовність професорсько-викладацького складу, якісна навчально-методична та відповідна нормативно-правова база. На нашу думку, самостійна робота може бути правильно організована лише за умови, якщо вона дійсно є органічною частиною системи навчання студентів у вищій школі. Аналіз численних завдань, які студенти виконують під час аудиторної роботи, а також спостереження за пізнавальною діяльністю іноземців переконали нас у тому, що є можливість винести за рамки навчального часу хоча б невеличку частину програмового матеріалу з української (російської) мови як іноземної, самостійне опрацювання якого сприятиме активізації мовленнєвої практики майбутніх спеціалістів, закріпленню їхніх знань про літературні норми мови, яку вони вивчають, і вмінню оформлювати власні думки за законами цієї мови.

Слід зазначити, що значно розширює можливості викладачів, сприяє індивідуалізації навчання, активізації пізнавальної діяльності студентів, дає змогу максимально адаптувати процес навчання до їхніх індивідуальних особливостей використання інформаційних технологій.

Як показала практика, різко підвищити результативність активних методів навчання для всіх форм організації навчального процесу: як на етапі самостійної підготовки студентів, так і на лекціях і на практичних заняттях здатне широке застосування мультимедійних засобів. Так, комплексне використання презентацій як дидактичного і технологічного засобу навчання та контролю під час аудиторної та позааудиторної роботи студентів відповідає не тільки сучасним світовим моделям освіти, а й сучасним вимогам тих, кого ми навчаємо.

Отже, органічне поєднання аудиторного заняття з домашньою самостійною роботою забезпечить формування комунікативної компетентності іноземних студентів і сприятиме розвитку їхньої пізнавальної та соціальної активності. Описана організація самостійної роботи студентів у курсі української (російської) мови для іноземців

у вищій школі далеко не вичерпує всіх її можливостей. Кожний викладач постійно шукає нові шляхи подальшого її вдосконалення, зокрема, розробляє методичне забезпечення організації групової роботи, індивідуального та диференційованого підходу, роботи з лінгвістично обдарованими студентами тощо.

Висновки. Таким чином, самостійна робота студентів є однією з найважливіших педагогічних проблем у теорії та практиці вищої школи. Вона розглядається як синтез декількох напрямів: вид навчально-пізнавальної діяльності, дидактична форма спільної аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності студента і викладача, засіб залучення іноземних студентів у самостійну пізнавальну діяльність у новому мовному середовищі.

Рішення цих проблем здійснюється за допомогою спільного зі студентом пошуку особистісно значущого для нього сенсу нової діяльності, введення в неї ігрових моментів. Викладач повинен спробувати розбудити у студенті інтерес до знань, творчості, керуючи тими внутрішніми процесами, які зможуть дати потрібний результат в організації самостійної роботи.

Щоб позбутися недоліків в організації самостійної роботи студентів, викладачам вищого навчального закладу слід дотримуватися вимог і принципів її організації, вивчати і впроваджувати передовий педагогічний досвід. Чітко спланована організація самостійної роботи студентів дозволить вирішити такі задачі: розвинути творчу активність, спостережливість, логічне мислення; прищепити культуру розумової та фізичної праці, навчитися самостійно працювати, прагнути досягнення поставленої мети; постійно вдосконалюватися у вибраній професії після закінчення вищого навчального закладу [4, с. 113].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе : учебное пособие. Харьков, 1991. 72 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2000. 384 с.
3. Качалов Н.А., Шатилов С.Ф. Организация самостоятельной работы студентов – важный фактор интенсификации учебного процесса в языковом педагогическом вузе. *Самостоятельная работа в обучении иностранному языку в школе и вузе.* Ленинград, 1990. С. 3–11.
4. Негривода О.О. Проблема організації самостійної роботи студентів іноземної мови. *Наука і освіта.* 2012. № 8. С. 112–113.
5. Янченко О.І. Планування та організація самостійної роботи студентів. Кривий Ріг, 2008. 16 с. URL: <http://yancholga5.narod.ru/samrob.pdf>.